

MY I ŚWIAT

program nauczania języka polskiego

w zasadniczej szkole zawodowej

opracowanie

Teresa Marciszek

konsultacja merytoryczna

Alina Kowalczykowa

konsultacja metodyczna

Jadwiga Czub-Rojewska

Jadwiga Łojek

Warszawa 2002

Projekt okładki
Agnieszka Furyk – DjaF

Korekta
Krystyna Wysocka

Program uzyskał pozytywną ocenę rzeczoznawców:
dr. Marka Gumkowskiego – z rekomendacji Instytutu Badań Literackich
PAN
mgr Teresy Kosyry-Cieślak – z rekomendacji ODN w Białej Podlaskiej
mgr Teresy Dołęgowskiej – z rekomendacji WOM w Nowym Sączu

Numer dopuszczenia do użytku szkolnego MENiS
DKOS-4015-227/02

© Copyright by Wydawnictwo Piotra Marciszuka STENTOR
Warszawa 2002

Wydanie II, Warszawa 2003

Skład i łamanie
DjaF
tel./faks (012) 636 32 40
www.djaf.pl

Druk i oprawa
Drukarnia *AKI*
tel./faks (022) 636 79 00

Wydawnictwo Piotra Marciszuka STENTOR
02-793 Warszawa, ul. Przy Bażantarni 11
tel./faks (022) 649 89 97, 649 54 95
www.stentor.com.pl
stentor@stentor.com.pl

SPIS TREŚCI

OGÓLNE ZAŁOŻENIA PROGRAMU / 5

CELE EDUKACYJNE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA / 8

MATERIAŁ NAUCZANIA / 9

Zasady doboru / 9

Klasa I / 10

Kształcenie językowe / 10

Kształcenie literackie i kulturowe / 12

Klasa II / 13

Kształcenie językowe / 13

Kształcenie literackie i kulturowe / 14

Oczekiwane rezultaty – założone osiągnięcia ucznia / 16

A. W zakresie czytania tekstów kultury / 16

B. W zakresie kształcenia językowego / 18

C. W zakresie samokształcenia / 19

OCENIANIE OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW / 20

Procedury osiągania celów / 22

OGÓLNE ZAŁOŻENIA PROGRAMU

Punktem wyjścia programu *My i świat* są założenia sformułowane w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego dla zasadniczych szkół zawodowych* (rozporządzenie MENiS z 26 lutego 2002 roku, Dz.U. Nr 51, poz. 458).

Program uwzględnia specyfikę kształcenia i wychowania w zasadniczej szkole zawodowej, wynikającą przede wszystkim ze szczególnych potrzeb ucznia-wychowanka, jego nastawienie na szybkie osiągnięcie samodzielności i podjęcie pracy w wybranym zawodzie. Istotne znaczenie ma krótki, dwuletni cykl kształcenia w zasadniczej szkole zawodowej i konieczność uformowania w tym czasie nie tylko umiejętności typowo przedmiotowych, ale i ogólnych potrzeb kulturalnych i zainteresowań humanistycznych, które umożliwią przyszłemu absolwentowi tej szkoły funkcjonowanie w społeczeństwie i nawiązywanie więzi, poruszanie się w świecie wartości, uczestniczenie w procesach komunikacji społecznej, a przede wszystkim planowanie swojego dalszego rozwoju. Dwa lata kształcenia muszą uformować takie podstawy wiedzy i umiejętności, a także takie ogólne dyspozycje osobowościowe, dzięki którym młody człowiek będzie rozumiał potrzebę ustawicznego doskonalenia się i od niego uzależniał swoją karierę.

Niebagatelne znaczenie ma też fakt, iż młodzież kierująca się do zasadniczych szkół zawodowych ma zazwyczaj dość skromne osiągnięcia w zakresie wiedzy ogólnej z różnych dyscyplin i umiejętności przedmiotowych, co siłą rzeczy ukierunkowuje proces nauczania. Nauczyciel polonista musi niejednokrotnie wyrównywać poważne braki w wiedzy i umiejętnościach uczniów, ale nie to powinno decydować o celach i treściach kształcenia. Program języka

polskiego w zasadniczej szkole zawodowej nie może być przykrojona do potrzeb i możliwości ucznia tej szkoły wersją programu nauczania w liceum i technikum. Musi być od podstaw zbudowany wedle zupełnie odmiennych założeń.

Problematyka lekcji języka ojczystego powinna być bliska uczniowi, otwarta na sprawy, którymi żyje on na co dzień, które obserwuje i w których uczestniczy. Wizję świata budowaną na tych obserwacjach i przeżyciach – opartą niekiedy na uproszczeniach, schematach i uprzedzeniach – należy przyjąć za punkt wyjścia do tworzenia sytuacji dydaktycznych i strategii działań wychowawczych. **Uwzględnienie realiów** to podstawowy warunek usunięcia przepaści między szkołą i reprezentowaną przez nią sferą kultury a życiem wychowanka i jego potrzebami.

O realizacji celów nauczania przedmiotu będzie decydować stałe i systematyczne rozbudowywanie systemu pojęć służących temu, by uczeń mógł głębiej rozumieć problemy swojego czasu i miejsca. Szczególną zatem pozycję w programie zajmują tematy i pojęcia związane z życiem i funkcjonowaniem w społeczeństwie, w demokratycznym państwie i we współczesnym świecie. Aktualne, często trudne, a nawet bolesne i budzące gwałtowne kontrowersje sprawy – to także okazja, by pobudzać ucznia do wypowiadania się, formułowania opinii i bronięcia własnego stanowiska.

Nie mniej istotnym warunkiem zaangażowania ucznia w proces nauczania-uczenia się jest jego podmiotowe traktowanie. Postulat ten spełnia się dzięki umożliwieniu uczniowi nieskrępowanego formułowania myśli, zadawania pytań, poszukiwania odpowiedzi i wyrażania ocen.

Otwarcie na potrzeby i zapatrywania ucznia powinno iść w parze z oferowaniem mu pozytywnego systemu wartości i podsuwaniem konstruktywnych wzorców. Niebagatelną funkcję wychowawczą pełni w tym zakresie nauczanie tradycji. Musi ono jednak stale uwzględniać warunki i ograniczenia, o których była wcześniej mowa, a także specyficzne wzorce kulturowe atrakcyjne dla uczniów, ciążenie ku subkulturom młodzieżowym, akceptowany model życia, preferowane wartości, utrwalone nawyki itp. W konsekwencji wymiar czasu przeznaczanego na nauczanie tradycji musi być mniejszy niż wymiar czasu, w którym uczeń będzie się zajmował zagadnieniami współczesnymi. Zakres nazwisk, tytułów, tematów i terminów powinien być ograniczony do podstawowego kanonu. Rozumienie

i wartościowanie musi dominować nad wiedzą erudycyjną, a strategia nauczania tradycji powinna zakładać wychodzenie od spraw współczesnych i bliskich uczniom, aby dopiero w następnej kolejności wskazywać źródła kulturowe.

O pozycji życiowej i zawodowej młodego człowieka będą decydować w dużej mierze jego umiejętności językowe, stąd ranga, jaką w nauczaniu języka polskiego należy przyznać kształceniu językowemu. Powinno ono mieć przede wszystkim na uwadze praktyczny aspekt wykorzystania języka, a więc rozumienie tekstów publicystycznych i użytkowych, poprawne wypowiadanie się w mowie i w piśmie, w tym świadome i stosowne posługiwanie się różnymi odmianami polszczyzny, odpowiednimi do sytuacji komunikacyjnej, a także przestrzeganie podstawowych wymogów etyki wypowiedzi. W podstawowym zakresie należy też przygotowywać ucznia do odbioru najcenniejszych przykładów tradycji kulturowej epok minionych oraz kultury współczesnej.

Istotne wreszcie znaczenie dla skutecznego funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie informacyjnym ma umiejętność korzystania ze środków komunikacji masowej, rozumienie ich specyfiki, szans i zagrożeń, jakie ze sobą niosą. Dlatego tak ważnym celem nauczania języka polskiego jest wyrabianie nawyków i umiejętności samokształceniowych, zwłaszcza – umiejętności docierania do źródeł rzetelnych informacji.

Nade wszystko zaś – lekcje języka polskiego są przestrzenią formowania duchowego i moralnego młodego człowieka, a elastyczność programu zapewnia nauczycielowi możliwość uwzględniania różnych potrzeb w tym zakresie.

CELE EDUKACYJNE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Lekcje języka polskiego powinny **wspierać proces intelektualnego, emocjonalnego i moralnego dojrzewania ucznia**, tj. wspomagać tworzenie własnego systemu wartości ucznia, a także zachęcać go do **wartościowania, oceniania, dokonywania wyborów etycznych i estetycznych** oraz **samodzielnego podejmowania decyzji**. Rola języka polskiego jako przedmiotu nauczania jest tu fundamentalna, ponieważ kształtuje on pojęcia i doskonali język niezbędny do **odczytywania, analizowania i interpretowania** tekstów kultury, a także do określenia swojego w niej miejsca.

Cele edukacyjne kształcenia i wychowania są w programie traktowane łącznie, jako jedność. Zadania wychowawcze są bowiem nie tylko podane wprost, lecz zawierają się w treściach kształcenia, wynikają również z ich układu, sposobu prezentacji i zalecanych metod. Są to:

1. Kształtowanie poczucia tożsamości – osobowej, narodowej i wspólnotowej. Poszukiwanie i rozpoznawanie własnej tradycji: rodzinnej, regionalnej, narodowej.
2. Dążenie do samopoznania i samodoskonalenia.
3. Rozpoznawanie uniwersalnych wartości kultury europejskiej.
4. Wrażliwość moralna, otwarcie na potrzeby innych, akceptacja systemu wartości opartego na ideałach tolerancji, prawdy, sprawiedliwości oraz poszanowaniu godności jednostki.
5. Przygotowanie do uczestnictwa w życiu kulturalnym i społecznym narodu i kraju.
6. Rozumiejący odbiór tekstów kultury ważnych dla poczucia wspólnoty narodowej, europejskiej, ogólnoludzkiej.

7. Nawyk stałego i częstego korzystania z dóbr kultury i źródeł informacji oraz umiejętność sensownego korzystania z prasy i innych mediów (film, telewizja, Internet).

8. Dostrzeganie aspektu aksjologicznego poznawanych tekstów kultury i odnoszenie ich do własnego systemu wartości.

9. Samodzielne formułowanie własnych opinii oraz przedstawianie i obrona własnego stanowiska w dyskusjach.

10. Krytyczny odbiór tekstów współczesnej kultury masowej. Rozumienie mechanizmów nią rządzących.

11. Rozwijanie odpowiednich do różnych sytuacji sprawności komunikacyjnych, a zwłaszcza umiejętności tworzenia samodzielnych wypowiedzi w podstawowych stylach funkcjonalnych.

12. Stosowanie wiedzy o języku, budowie dzieła literackiego i tradycji kulturowej przy odczytywaniu utworów oraz dzieł sztuki.

13. Wykorzystywanie wiedzy o języku ojczystym w celu tworzenia wypowiedzi udanych i skutecznych.

14. Świadome i etyczne uczestniczenie w procesach komunikacji; okazywanie szacunku dla poglądów i przekonań innych ludzi, odróżnianie opinii i ocen od przejawów manipulacji językowej.

15. Posługiwanie się poprawną polszczyzną, dbałość o estetykę języka.

MATERIAŁ NAUCZANIA

ZAŚADY DOBORU

Z powyższych założeń ogólnych i przyjętych celów kształcenia i wychowania wynika dobór materiału nauczania.

Lista lektur wyrasta – zgodnie z zapisem w *Podstawie programowej* – ze wspólnego kanonu przewidzianego dla szkół ponadgimnazjalnych; ich zakres został tu znacznie ograniczony ze względu na

krótszy okres nauczania i mniejszą liczbę godzin lekcyjnych przeznaczonych na język polski. Przy wyborze lektur i tekstów z innych środków przekazu brano pod uwagę ich poziom oraz przydatność z punktu widzenia sprawnego funkcjonowania młodego człowieka we współczesnym świecie.

Biorąc pod uwagę zainteresowania, potrzeby i możliwości ucznia, który wybrał szkołę zawodową, przyjęto następujące założenia:

1. O wyborze tekstów z literatury pięknej musi decydować dążenie do utrwalenia w pamięci ucznia autorów wybitnych, znanych mu z wcześniejszych etapów kształcenia.

2. Stosunkowo dużo czasu powinno się przeznaczyć na odbiór pisanych i multimedialnych przekazów prasowych (publicystycznych, informacyjnych, reklamowych), a także tekstów użytkowych.

3. Teksty i ich interpretacja winny eksponować problematykę wyboru wartości przez człowieka współczesnego.

5. Kształcenie językowe winno stale towarzyszyć odbiorowi tekstów kultury oraz mieć aspekt praktyczny, sprawnościowy. Należy unikać podawania uczniom definicji terminów i przekazywania im teoretycznej wiedzy o języku. Trzeba raczej wychodzić od konkretnych sytuacji komunikacyjnych i zmierzać ku obserwacji intencji komunikacyjnych oraz cech wypowiedzi i funkcji zastosowanych w niej środków. Należy też przyjąć zasadę **integrowania kształcenia językowego z kulturowym**.

KLASA I

Kształcenie językowe

Język jako zjawisko semiotyczne

Znak językowy i ikoniczny. Komunikacja pozawerbalna (znaki ikoniczne, tzw. mowa ciała).

Znaczenie podstawowe i metaforyczne wyrazu.

Język w społeczeństwie

Język ogólny (narodowy).

Stereotypy językowe i frazeologia jako odbicie językowego obrazu świata.

Stylistyka

Wartość stylistyczna (nacechowanie stylistyczne) środków z różnych poziomów języka: słownikowych, słowotwórczych, frazeologicznych, fleksyjnych i składniowych. Archaizm. Neologizm. Formy potoczne.

Styl artystyczny (podstawowe środki artystyczne i ich funkcje) – w związku z lekturą tekstów literackich.

Stosowność stylistyczna – w związku z zagadnieniami kultury języka i estetyki językowej.

Pragmatyka z elementami retoryki; etyka językowa

Funkcje wypowiedzi (zwłaszcza ekspresywna, impresywna).

Intencje komunikacyjne wypowiedzi.

Stosowność i skuteczność wypowiedzi.

Etyka wypowiedzi (uczciwość wypowiedzi; jednoznaczność i wieloznaczność wypowiedzi w związku z uczciwością; agresja w języku; eufemizm). Manipulacja językowa.

Środki językowej ekspresji; podstawowe chwytły retoryczne.

Argumentowanie.

Język w społeczeństwie

Język jako podstawowe narzędzie uczestniczenia w życiu publicznym.

Odmiany środowiskowe polszczyzny.

Kultura języka

Norma fonetyczna współczesnej polszczyzny (zwłaszcza wymowa samogłosek nosowych, akcentowanie wyrazów).

Norma fleksyjna współczesnej polszczyzny (np. odmiana nazw miejscowych, odmiana rzeczowników rodzaju nijakiego obcego pochodzenia).

Norma składniowa współczesnej polszczyzny (zwłaszcza składnia zgody i rzędu oraz szyk wyrazów).

Estetyka wypowiedzi pisanej i mówionej.

Kultura uczestniczenia w dyskusji.

Formy wypowiedzi

Notatka, głos w dyskusji, kartka z pamiętnika, list (w tym list i komunikat elektroniczny).

Formy użytkowe

Ogłoszenie, zawiadomienie, zaproszenie.

Kształcenie literackie i kulturowe

Zagadnienia

1. Rola stosunków rodzinnych jako źródła satysfakcjonujących przeżyć. Role mężczyzny i kobiety w rodzinie – w związku z tradycją, kulturą, systemem wyznawanych wartości. Rola tradycji domowej w formowaniu świata wartości i przeżyć jednostki. Problemy rodzinne, sposoby ich rozwiązywania i radzenia sobie.

2. Demokracja jako wartość. Ocena zjawisk społecznych i politycznych w kategoriach dobra wspólnego. Krytycyzm a odpowiedzialność. Obowiązki i przywileje jednostki. Formy uczestnictwa w życiu lokalnej społeczności.

3. Elementy tradycji kulturowej: średniowiecznej, renesansowej, barokowej i oświeceniowej.

4. Problemy współczesnego świata. Zagrożenie terroryzmem. Globalizacja jako nadzieja świata i jako zagrożenie.

5. Współczesny przekaz multimedialny – korzyści i niebezpieczeństwa. Informacja rzetelna i nierzetelna. Mechanizmy reklamy. Manipulacja językowa.

6. Miłość i erotyzm. Zakochanie a miłość. Poezja jako język uczuć.

Lektury

Biblia (fragmenty)

Postuchajcie, bracia miła...

Joseph Bédier, *Dzieje Tristana i Izoldy* (fragmenty)

Gall Anonim, *Kronika polska* (fragmenty)

Jan Kochanowski, wybór fraszek i trenów

wybór wierszy barokowych (np. Jana Andrzeja Morsztyna, Daniela Naborowskiego)

William Szekspir, *Makbet*

Ignacy Krasicki, *Satyry, Bajki* (wybór)

Józef Wybicki, *Pieśń Legionów*

Adam Mickiewicz, wybór wierszy, *Konrad Wallenrod* (fragmenty)

Cyprian Norwid, wybrany utwór

Stefan Żeromski, *Przedwiośnie* (dłuższe fragmenty)
wybór wierszy poetów XX wieku (np. Marii Pawlikowskiej-
-Jasnorzewskiej, Wisławy Szymborskiej, Jana Twardowskiego)
opowiadanie współczesne (np. Marek Hłasko, *Ósmy dzień tygodnia*)
współczesny reportaż
współczesna literatura popularna
teksty prasowe: wywiad, artykuł popularnonaukowy, artykuł
informacyjny
fotografia prasowa
reklama (plakat, spot reklamowy)
przykłady sztuki romańskiej, gotyckiej, renesansowej i barokowej
wybór literatury regionalnej

Ponadto uczniowie powinni przeczytać w klasie I co najmniej jedną dłuższą lekturę (np. powieść) o interesującej ich tematyce, wybraną wspólnie z nauczycielem.

KLASA II

K s z t a ł c e n i e j ę z y k o w e

Stylistyka

Styl artystyczny – podstawowe środki stylistyczne i ich funkcja (kontynuacja).

Wartość stylistyczna środków językowych (zwłaszcza dialektyzmy).

Stosowność stylistyczna (kontynuacja).

Styl urzędowy.

Odmiana mówiona i pisana polszczyzny.

Język w społeczeństwie

Odmiany terytorialne polszczyzny.

Pragmatyka z elementami retoryki; etyka językowa

Intencje komunikacyjne wypowiedzi (kontynuacja).

Stosowność i skuteczność wypowiedzi (kontynuacja).

Etyka wypowiedzi – uczciwość, jednoznaczność i wieloznaczność wypowiedzi; agresja w języku (kontynuacja). Manipulacja językowa (kontynuacja).

Formy wypowiedzi

Rozprawka, recenzja (omówienie, umotywowana ocena).

Kultura języka

Norma fonetyczna współczesnej polszczyzny – wymowa spółgłosek miękkich i zmięczonych (kontynuacja); inne zagadnienia według wyboru nauczyciela w związku z potrzebami uczniów.

Norma fleksyjna współczesnej polszczyzny (np. odmiana nazw własnych).

Typy błędów językowych (według wyboru nauczyciela w związku z trudnościami językowymi uczniów).

Estetyka wypowiedzi (kontynuacja).

K s z t a ł c e n i e l i t e r a c k i e i k u l t u r o w e

Zagadnienia

1. Samotność i wspólnota jako sposoby społecznego funkcjonowania człowieka. Wyobcowanie a naturalna potrzeba samotności. Funkcje wspólnot (np. pokoleniowej, religijnej, ludzi o podobnych zainteresowaniach, subkultur młodzieżowych). Problemy związane z życiem we wspólnotach ograniczających autonomię jednostki (np. sekty). Internet a więzi międzyludzkie (jasna i ciemna strona, łatwość kontaktu i samotność w Sieci).

2. Praca jako źródło satysfakcji w życiu człowieka. Prawa pracownicze. Źródła konfliktów i sposoby ich rozwiązywania.

3. Tradycje: chłopska, robotnicza, inteligencka. Tradycja a wzorce osobowe. Drogi awansu kulturowego. Tradycja grupy społecznej jako fundament dumy i godności człowieka.

4. Elementy tradycji kulturowych: romantycznej, pozytywistycznej, młodopolskiej.

5. Rozmaitość form zniewolenia i walki o wolność. Przemoc zbrojna i jej następstwa: okupacja, powstanie w getcie, powstanie warszawskie. Niewolenie umysłów w latach PRL-u. Upolitycznienie literatury i sztuki (plakat, karykatura).

6. Najważniejsze składowe panoramy kultury XX wieku: awangarda, katastrofizm.

7. Rola wyobraźni i fantazji w kulturze i w nauce. Nurty współczesnej fantastyki: groza i horror; fantasy; science fiction.

8. Współżycie różnych grup narodowych i religijnych jako źródło bogactwa kultury wspólnej ojczyzny. Perypetie historyczne i kultury mniejszości (np.: Ukraińcy, Niemcy, Litwini – i Polacy na Litwie).

9. Polska w Europie. Wspólne przedsięwzięcia międzynarodowe sposobem nawiązywania osobistych kontaktów i poznawania kultur. Życie w społeczeństwie otwartym na świat. Polacy w oczach cudzoziemca.

Lektury

- Adam Mickiewicz, wybrana ballada
- Juliusz Słowacki, wybrany dramat, np. *Kordian* (fragmenty)
- Bolesław Prus, *Lalka* (fragmenty) lub wybrana nowela
- Maria Konopnicka, wybrana nowela
- Henryk Sienkiewicz, wybrana powieść historyczna (fragmenty)
- Stefan Żeromski, wybrane opowiadanie
- Stanisław Wyspiański, *Wesele* (fragmenty)
- Władysław Stanisław Reymont, *Chłopi* (fragmenty)
- wybór wierszy okresu Młodej Polski
- wybór wierszy poetów XX wieku (np. Leopolda Staffa, Juliana Tuwima, Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Tadeusza Różewicza)
- Tadeusz Borowski, wybór opowiadań
- Hanna Krall, reportaż (np. *Zdążyć przed Panem Bogiem*)
- inne przykłady form dokumentarnych (np. proza wspomnieniowa lub dziennik, opowieść biograficzna, wywiad)
- pieśń powstańcza
- współczesna proza fabularna (co najmniej jeden utwór w całości – wybrany wspólnie z nauczycielem)
- współczesna literatura popularna (np. utwór w poetyce fantasy, horroru, powieści kryminalnej, science fiction)
- literatura mniejszości narodowych (fragmenty)
- publicystyka – wybór artykułów
- wybór przykładów sztuki romantyzmu, realizmu, Młodej Polski oraz XX wieku
- film fabularny o tematyce współczesnej
- dokument filmowy

OCZEKIWANE REZULTATY – ZAŁOŻONE OSIĄGNIĘCIA UCZNIA

Uczeń kończący II klasę zasadniczej szkoły zawodowej potrafi:

A. W ZAKRESIE CZYTANIA TEKSTÓW KULTURY

- wypowiadać się na temat utworów wymienionych w liście lektur,
- charakteryzować teksty kultury (w zakresie wymienionym w materiale kształcenia) według twórcy, tematu, czasu powstania, relacji do rzeczywistości pozaliterackiej,
- określić temat i przeznaczenie dzieła oraz jego główny problem, ideę, tezę,
- sformułować główny problem dzieła i odnieść się do niego, uzasadniając swoje oceny i opinie,
- wskazać motywy, wątki, toposy obecne w utworze,
- rozróżnić sens dosłowny i przenośny (symboliczny, alegoryczny) dzieła, określić je,
- scharakteryzować świat przedstawiony w dziele literackim, wyróżniając jego najważniejsze elementy (czas i miejsce, postacie, akcja i fabuła, narrator; podmiot liryczny, sytuacja liryczna, sposób obrazowania, postać sceniczna, dialog, monolog),
- dostrzec obecne w dziele wartości, nazwać je i odnieść się do nich (prawda, dobro, piękno, miłość, wolność, odpowiedzialność, sprawiedliwość, tolerancja, ojczyzna, naród, społeczeństwo, demokracja),
- dostrzec te same tematy i motywy, a zwłaszcza uniwersalne problemy i dylematy nurtujące człowieka, podejmowane przez różne dzieła (należące do różnych dziedzin sztuki, powstałe w różnych epokach, reprezentujące różne rodzaje i gatunki): miłość, rodzina, młodość, wolność, pragnienie władzy, odwaga, samotność i zagubienie, praca i twórczość itp.,

- podejmować próby formułowania ocen estetycznych i uzasadniać je (piękno – brzydota, arcydzieło – kicz itp.),
- określić swoje upodobania i preferencje w zakresie uczestnictwa w kulturze, a zwłaszcza czytelnictwa; dokonywać świadomych wyborów i uzasadniać je,
- wskazać związek czytanych tekstów z rzeczywistością pozaliteracką,
- usytuować problem dzieła w czasie i przestrzeni, wskazać podstawowy kontekst dzieła (w zakresie wskazanym w materiale nauczania),
- wskazać przykłady manipulacji i technik perswazyjnych w reklamie, krytycznie je ocenić,
- wymienić najważniejsze daty i fakty z historii literatury,
- podać najważniejsze osiągnięcia wybitnych twórców wskazanych w liście lektur,
- rozpoznać cechy charakterystyczne najważniejszych stylów w sztuce (np. gotycki, klasycystyczny, barokowy, romantyczny),
- w czytanych tekstach dostrzec elementy tradycji narodowej i kultury ludowej,
- dostrzec związek kultury (literatury i sztuki) z historią narodu, podać przykłady takich zależności (w zakresie wskazanym w materiale nauczania),
- dostrzec przejawy i konsekwencje upolitycznienia kultury i sztuki (zwłaszcza w okresie PRL-u), ocenić je,
- w czytanych utworach (i innych tekstach kultury) dostrzec obecność tradycji kulturowej (średniowiecznej, renesansowej, barokowej i oświeceniowej – po klasie pierwszej oraz romantycznej, pozytywistycznej i młodopolskiej – po klasie drugiej),
- wskazać najważniejsze cechy języka artystycznego czytanego utworu,
- określić korzyści i zagrożenia związane z rozwojem środków masowej komunikacji,
- określić, kiedy informacja jest rzetelna, i uzasadnić, dlaczego powinna taka być,
- wymienić różne formy i gatunki publicystyczne, krótko je scharakteryzować,
- na podstawie czytanych tekstów określić relacje między jednostką a zbiorowością,

- na podstawie czytanych utworów wypowiadać się o zagadnieniach ważnych dla współczesnego człowieka, np.:

- roli rodziny i jej dylematach,
- zjawiskach społecznych i politycznych,
- zagrożeniach współczesnego świata, takich jak: terroryzm, narkomania, niszczenie środowiska naturalnego, niekontrolowane eksperymenty naukowe itp.,
- problemach egzystencjalnych (sens życia, miłość, młodość, starość, samotność),
- znaczeniu pracy w życiu człowieka i zbiorowości,

B. W ZAKRESIE KSZTAŁCENIA JĘZYKOWEGO

- mówić wyraźnie, z poprawną artykulacją i właściwym akcentowaniem,

- uczestniczyć w dialogu i dyskusji, zabierać głos na forum klasy, zająć stanowisko (akceptujące lub polemiczne) w dyskutowanej kwestii i przejrzeć je sformułować, uzasadnić swój sąd, ocenę, opinię,

- rozpoznawać i wyrażać różne intencje (np. pytanie, prośbę, polecenie),

- poprawnie formułować pytania i udzielać odpowiedzi,
- poprawnie skonstruować logiczną wypowiedź (ustną i pisemną) na wskazany temat,

- dbać o etykę i estetykę swojej wypowiedzi,
- mówić płynnie na podany temat, korzystając z wcześniej przygotowanych notatek,

- posługiwać się poprawną polszczyzną – mówioną i pisaną,
- w swojej wypowiedzi zastosować styl adekwatny do sytuacji komunikacyjnej,

- stosować zasady etykiety językowej (np. zwroty grzecznościowe, związki frazeologiczne właściwe dla danej sytuacji),

- wygłaszać z pamięci teksty poetyckie,
- napisać: list, życiorys (także CV), list motywacyjny, podanie, skargę, odwołanie (a także inne pisma użytkowe, poznane we wcześniejszych etapach edukacyjnych) – we właściwej formie językowej i graficznej,

- napisać notatkę, streszczenie, sprawozdanie, rozprawkę, komentarz, informację, krótki artykuł, kartkę z pamiętnika,
- pisać o swoich przeżyciach, doznaniach i ocenach – komunikatywnie i w odpowiedniej formie,
- w wypowiedzi stosować trójdzielność kompozycji,
- zachować logiczną i stylistyczną spójność wypowiedzi,
- celowo dobierać środki językowe (zarówno w wypowiedzi pisemnej, jak i ustnej),
- w swojej wypowiedzi cytować i przytaczać cudze opinie z zaznaczeniem źródła,
- dostrzegać w tekście własnym i cudzym błędy językowe, poprawiać je, w razie potrzeby sięgając do słowników,
- odróżniać znaczenie podstawowe i metaforyczne wyrazu,
- określić dominującą funkcję językową czytanego tekstu (słuchanej wypowiedzi),
- zbudować tekst o wyrazistej funkcji informatywnej, ekspresywnej i impresywnej,
- wyjaśnić znaczenie wskazanych stałych związków frazeologicznych, dostrzegać w nich językowy obraz świata,
- wskazać w tekście archaizmy, neologizmy, dialektyzmy, określić ich funkcje,
- dostrzegać stylistyczną wartość środków językowych występujących w poznawanych tekstach literatury pięknej i pismach użytkowych,
- dostrzegać przejawy agresji w języku i potępiać je,

C. W ZAKRESIE SAMOKSZTAŁCENIA

- szukać różnych informacji (określonych zakresem materiału nauczania) we właściwych źródłach, szczególnie takich jak: słowniki, encyklopedie (ogólne i tematyczne), poradniki poprawności językowej, leksykony, bazy danych, Internet,
- wyszukiwać, selekcjonować, przetwarzać i zestawiać informacje z różnych źródeł,
- oceniać informacje uzyskiwane z różnych źródeł pod kątem ich rzetelności i prawdziwości,

- sprawnie posługiwać się katalogiem alfabetycznym i rzeczowym w bibliotece,
- zgromadzić materiał na wskazany temat (z zakresu objętego programem), sporządzić wykaz literatury wykorzystanej,
- przygotować się pisemnie do wypowiedzi ustnej: sporządzić plan wypowiedzi, notatki,
- samodzielnie prowadzić notatki w czasie lekcji,
- sporządzić plan odtwórczy, odtworzyć czyjś tok rozumowania,
- sprawnie korzystać z zasobów internetowych.

OCENIANIE OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

Ocenianie osiągnięć uczniów jest integralną częścią procesu kształcenia. Powinno się odbywać na bieżąco, z silnym zaakcentowaniem **funkcji motywacyjnej oceny**. Oznacza to, że ocenia się przede wszystkim to, co uczeń umie i jak posługuje się zdobytą wiedzą, a nie braki i niedoskonałości w przyswojeniu materiału programowego.

Należy stwarzać sytuacje otwarte, wymagające łączenia wiedzy z różnych dziedzin (nie tylko tradycyjnych dyscyplin naukowych) i różnych umiejętności, a także dające szansę zaistnieć uczniom o różnych uzdolnieniach i zainteresowaniach. Biorąc pod uwagę różne potrzeby i możliwości uczniów, a także prawdopodobieństwo występowania u wielu z nich braków i zaległości, na bieżąco należy oceniać przede wszystkim postępy i pracę nad własnym doskonaleniem.

Przedmiotowy system oceniania powinien uwzględniać:

- **wiedzę i umiejętności przedmiotowe** (a szczególnie szeroko rozumiane umiejętności słuchania, mówienia, czytania i pisanie oraz umiejętności związane z odbiorem tekstów kultury),
- **stosowanie wiedzy przedmiotowej** do rozwiązywania różnych zadań i problemów,

• **komunikowanie** efektów swej pracy, przekazywanie, uzasadnianie, argumentowanie i przekonywanie, a także stosowanie form innych niż wyłącznie werbalne (plakat, poezja śpiewana, inscenizacja teatralna itp.),

• umiejętności związane z **samoksztalceniem**.

Oprócz szczegółowych i etapowych umiejętności przedmiotowych polem obserwacji powinno być zdobywanie i doskonalenie przez uczniów **ważnych umiejętności ogólnych**, o których mówi podstawa programowa. Są nimi:

- planowanie, organizowanie i ocenianie własnego uczenia się,
- skuteczne komunikowanie się w różnych sytuacjach,
- efektywne współdziałanie w zespole,
- rozwiązywanie problemów w twórczy sposób,
- korzystanie z różnorodnych źródeł informacji, w tym z technologii informacyjnej,

- odnoszenie zdobywanej w szkole wiedzy do praktyki życiowej.

Oceniając pracę uczniów na lekcji, należy podkreślać wagę takich dyspozycji i postaw, jak:

- wytrwałość,
- umiejętność samooceny,
- wyobraźnia i intuicja,
- niezależność,
- kreatywność,
- zaangażowanie w proces zdobywania wiedzy,
- umiejętność organizowania pracy (zespołowej i indywidualnej, na lekcji i w dłuższym czasie),
- dociekliwość i poszukiwanie informacji.

Należy też dążyć do tego, by oprzeć ocenę na **wieloaspektowej obserwacji ucznia-wychowanka**. Trzeba więc brać pod uwagę zróżnicowane formy jego aktywności: wypowiedzi ustne i pisemne, wypracowania domowe i klasowe, sprawdziany, testy czytania ze zrozumieniem, uczestnictwo w dyskusji, poprawne posługiwanie się językiem, prace zespołowe i indywidualne wykonywane w dłuższym czasie, wykonane przez ucznia pomoce i materiały.

PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW

Stwarzane na lekcji sytuacje dydaktyczne i organizacja procesu nauczania-uczenia się powinny być dla uczniów na tyle atrakcyjne, by stworzyć kontrpropozycję wobec innych form aktywności, na które może się zdecydować młody człowiek. Warto więc zadbać o różnorodność strategii, metod, technik i form pracy oraz wybierać te, które aktywizują uczniów i wdrażają ich do twórczej, samodzielnej pracy. Należą do nich:

- praca w małych grupach zadaniowych,
- różne formy dyskusji i debaty,
- techniki dramatyczne (np. sąd nad postacią literacką, rzeźba, stop-klatka, inscenizacja, wykorzystanie dźwięku),
- projekt edukacyjny wykonywany przez uczniów indywidualnie lub zespołowo w dłuższym czasie,
- metody związane z rozwiązywaniem problemów,
- „burza mózgów” i inne metody gromadzenia pomysłów,
- także różne techniki pracy zespołowej.

Pozwolą one uczniom wykorzystać indywidualne zdolności i predyspozycje, w tym – używając określenia Howarda Gardnera – inne typy inteligencji niż tradycyjnie cenione w szkole lingwistyczno-werbalna i matematyczno-logiczna. Wiadomo, że metody i techniki aktywizujące zwiększają efektywność uczenia się. Pomagają także uczniowi wypracować system wartości i cechy przydatne do funkcjonowania w grupie i w społeczeństwie.

Oprócz wymienionych wyżej sposobów osiągania celów edukacyjnych należy oczywiście stosować te, które wynikają ze swoistości przedmiotu. Są to dyskusja, ćwiczenia słownikowe, językowe i ortograficzne, pisanie własnych tekstów i ćwiczenia redakcyjne, prezentacje referatów uczniowskich na forum klasy, praca z książką, programami multimedialnymi, korzystanie z zasobów Internetu.

Praca ucznia na lekcji języka polskiego jest zawsze **pracą z tekstem** – własnym bądź cudzym, literackim bądź użytkowym, czytany bądź budowany. Zwiększanie kompetencji językowych

– odbioru i przekazu – jest ściśle związane z formowaniem osobowości ucznia, wprowadzaniem go do świata wartości i kultury. Tekst – utwór literacki bądź inny tekst kultury (jest nim także wypowiedź własna ucznia!) – stwarza sytuację dydaktyczną, w której uczniowie mogą wypowiadać swe oceny i opinie, ujawniać swe preferencje w różnych dziedzinach, dzielić się swymi spostrzeżeniami, doświadczeniami i przemyśleniami. W ten sposób nie tylko doskonalą umiejętności komunikacyjne, ale i dochodzą do pełniejszego rozumienia otaczającej rzeczywistości i siebie samych.